การสร้างสรรค์ภาพพิมพ์แกะไม้จากอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง

THE CREATION OF WOODCUT PRINTS BASED ON THE IDENTITY OF MURAL PAINTINGS AT WAT PHO CHAI NA PHUENG

ณัฏฐกาญจน์ อนันทราวัน [*1],โสมฉาย บุญญานันต์ [2], ไกรฤกษ์ แสวงผล [3], ทินกร กาษรสุวรรณ [4]

*NATTAKARN ANANTRAWAN[*1], SOAMSHINE BOONYANANTA[2], KRAILERK SWANGPON[3] AND TINNAKORN KASORNSUWAN[4]*

E-mail: nattakarn.ana@lru.ac.th.

** Corresponding author*

[1] คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย เลย ประเทศไทย

[2] คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[3] คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย เลย ประเทศไทย

[4] คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร นครปฐม ประเทศไทย

[1]Faculty of Education, Loei Rajabhat University, Loei, Thailand

[2] Faculty of Education, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand

[3] Faculty of Education, Loei Rajabhat University, Loei, Thailand

[4] Faculty of Painting Sculpture and Graphic Arts, Silpakorn University, Nakhon Pathom, Thailand

วันที่รับบทความ: 6 มีนาคม 2569 วันที่แก้ไขเสร็จ: 11 มิถุนายน 2569 วันที่ตอบรับ: 16 มิถุนายน 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการสร้างสรรค์ภาพพิมพ์แกะไม้จากอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย และเพื่อสร้างสรรค์ผลงานภาพพิมพ์แกะไม้ที่ถ่ายทอดอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method)โดยรวบรวมข้อมูลผ่านการศึกษาเอกสาร การสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบวิเคราะห์ แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ แบบบันทึกการทดลองออกแบบภาพพิมพ์และแบบประเมินผลงานภาพพิมพ์ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาด้วยแนวคิดทฤษฎีของ Panofsky (1955) ,Abell (2015) และFeldman (1972) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติบรรยาย ได้แก่ ความถี่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าร้อยละ

ผลการวิจัยพบว่าจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น 3 ด้าน คือ ด้านที่หนึ่งเนื้อหาที่ผสมผสานพุทธประวัติ ทศชาติชาดก และวรรณกรรมพื้นบ้าน สอดแทรกภาพสะท้อนวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมพื้นถิ่นสังคมในสมัยรัชกาลที่ 4-6 และพุทธรรมคำสอน ด้านรูปแบบทางทัศนศิลป์มีการเน้นการตัดเส้นรอบนอกชัดเจน การระบายสีแบบเรียบแบน มีลักษณะเด่นคือการเล่าเรื่องแบบภาพต่อเนื่อง โดยไม่แบ่งกรอบ ภาพแต่ละฉากไหลต่อกันอย่างเป็นธรรมชาติ และด้านบริบทสังคมวัฒนธรรมที่แสดงถึงคติธรรมและความเชื่อของชาวอีสานเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์เชิงภาพที่สะท้อนการเปลี่ยนผ่านของสังคมอีสานจากสังคมจารีตสู่สังคมสมัยใหม่ ส่วนผลงานสร้างสรรค์ผลงานภาพพิมพ์แกะไม้ จำนวน 10 ผลงาน ถ่ายทอดเรื่องราวพุทธประวัติ ทศชาติชาดก และวรรณกรรมพื้นบ้าน มีขนาดและรูปแบบการนำเสนอที่แตกต่างกันไป สร้างสรรค์ด้วย 5 ขั้นตอนคือ การศึกษาภาพต้นแบบ,การเตรียมวัสดุและอุปกรณ์, การสร้างแม่พิมพ์, การพิมพ์ภาพ,และการเติมสีฝุ่น เพื่อคงบรรยากาศของจิตรกรรมฝาผนังต้นแบบ การประเมินผลงานโดยผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่าในภาพรวมผลงานมีความเหมาะสมในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.34, S.D. = 0.70) งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าการนำอัตลักษณ์ทางศิลปกรรมพื้นถิ่น

มาตีความใหม่ผ่านกระบวนการภาพพิมพ์ เป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการอนุรักษ์เชิงสร้างสรรค์และการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมสู่ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย

คำสำคัญ: ภาพพิมพ์แกะไม้, การถ่ายทอดอัตลักษณ์, จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง

ABSTRACT

The Research Entitled the Creation of Woodcut Prints Based on the Identity of Mural Paintings at Wat Pho Chai Na Phueng aims to Analyze the identity of mural paintings at Wat Pho Chai Na Phueng, Na Haeo District, Loei Province, and Create woodcut prints that impart this identity. The study employed a mixed-methods research approach. Data were gathered through document analysis, field surveys, and interviews with five experts. The research instruments included analysis forms, expert interview forms, printmaking experiment records, and artwork evaluation forms. Qualitative data were analyzed using content analysis, Based on the theoretical concepts of Panofsky (1955), Abell (2015), and Feldman (1972), while quantitative data were analyzed using descriptive statistics, including frequency, mean, standard deviation, and percentage.

The research findings revealed that: The mural paintings at Wat Pho Chai Na Phueng possess three distinct identities; Content Identity: A synthesis of the Life of the Buddha, Jataka tales, and local literature, interspersed with reflections of local life, traditions, and society during the reigns of King Rama IV to VI, alongside Buddhist teachings; Visual Art Identity: Characterized by bold outlines and flat colors, featuring a continuous narrative style where scenes flow naturally without dividing frames; and Socio-cultural Context Identity: Reflecting the morals and beliefs of Isan people, serving as visual historical evidence of the transition from traditional to modern Isan society. The creative output consists of ten woodcut

prints depicting the Life of the Buddha, Jataka tales, and local literature in various sizes and formats. The creation process involved five steps: studying prototype images, preparing materials, block creation, printing, and hand-coloring with powder color to preserve the atmospheric quality of the original murals. The expert evaluation indicated that the artworks were appropriate at a high level overall ($\overline{X}$ = 4.34, S.D. = 0.70). This research demonstrates that reinterpreting local artistic identity through the printmaking process is an effective approach for creative conservation and the transmission of cultural heritage into the contemporary context.

Keywords: Woodcut Prints, Identity Transfer, Mural Paintings at Wat Pho Chai Na Phueng

บทนำ

ศิลปกรรมพื้นถิ่นเป็นรากฐานสำคัญของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนโลกทัศน์ ความเชื่อ และวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละพื้นที่ จิตรกรรมฝาผนังหรือที่ชาวอีสานเรียกว่า “ฮูปแต้ม” นับเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์และจริยศาสตร์ โดยทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดพุทธธรรม วรรณกรรมพื้นบ้า และภาพสะท้อนสังคมในอดีตสู่คนรุ่นหลัง วัดโพธิ์ชัยนาพึง บ้านนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นหนึ่งในแหล่งศิลปกรรมสำคัญของภาคอีสานที่ยังคงรักษาฮูปแต้มไว้ทั้งภายในและภายนอกวิหารอย่างสมบูรณ์ จิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้สร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22–23 และมีการเขียนต่อเนื่องในต่างช่วงเวลา ส่งผลให้รูปแบบ เทคนิคและเนื้อหาของภาพจิตรกรรมฝาผนังสะท้อนพัฒนาการทางศิลปกรรมและบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย โดยเฉพาะในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 4 - รัชกาลที่ 6 ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของบ้านเมือง (ไทยโรจน์ พวงมณี และคณะ, 2566)

จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงมีลักษณะโดดเด่นทั้งด้านการจัดองค์ประกอบภาพ การระบายสีและการเล่าเรื่องที่เชื่อมโยงพุทธประวัติ ทศชาติชาดก มหาเวสสันดรชาดก พระมาลัย

และวรรณกรรมท้องถิ่น เช่น สังข์สินไชและกาละเกด เข้ากับภาพวิถีชีวิตของชุมชนในแต่ละยุคสมัย ภาพเหล่านี้มิได้เป็นเพียงงานจิตรกรรมเพื่อการตกแต่งสถาปัตยกรรมทางศาสนา หากแต่ทำหน้าที่เป็นคลังความรู้ทางวัฒนธรรมที่บันทึกองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ความเชื่อ ระบบคุณค่าและจริยธรรมของสังคมอีสานไว้ในรูปของภาพ (พระมหาพีรพันธ์ ธมฺมวุฑฺโฒ, 2557) อย่างไรก็ตาม ด้วยปัจจัยด้านกาลเวลา สภาพแวดล้อมและการรับรู้ของคนรุ่นใหม่ จิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดโพธิ์ชัยนาพึง กำลังเผชิญความเสื่อมสภาพและความเสี่ยงต่อการถูกลบเลือนคุณค่าในเชิงการรับรู้ สุนทรียะและโครงสร้างของการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในบริบทดังกล่าว แนวคิดการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยมิได้จำกัดอยู่เพียงการสงวนรักษาสภาพเดิมของโบราณสถานหรือผลงานศิลปกรรม หากแต่ขยายไปสู่การถ่ายทอดและแปลงความหมาย (reinterpretation) ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทการเรียนรู้และการรับรู้ของสังคมปัจจุบัน การนำอัตลักษณ์ของจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงมาสร้างสรรค์เป็นงานศิลปะภาพพิมพ์ แกะไม้ (woodcut) จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่มีศักยภาพในการอนุรักษ์เชิงสร้างสรรค์ เนื่องจากศิลปะภาพพิมพ์เป็นสื่อทัศนศิลป์ที่มีรากฐานทางประวัติศาสตร์ยาวนาน ใช้กระบวนการถ่ายทอดภาพผ่านแม่พิมพ์ ซึ่งเอื้อให้เกิดการทำซ้ำ การเผยแพร่และการเข้าถึงในวงกว้าง (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2527; อัศนีย์ ชูอรุณ, 2543; สน วัฒนสิน, 2554)

ภาพพิมพ์แกะไม้มีคุณลักษณะเฉพาะด้านภาษาทัศนศิลป์ โดยเน้นเส้น รูปทรง น้ำหนักและจังหวะของพื้นที่บวก–ลบ พิมพ์ภาพเป็นสีขาว-ดำ ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะการตัดเส้นและการระบายสีแบบเรียบแบนของฮูปแต้มอีสาน การแปลงจิตรกรรมฝาผนังสู่ภาพพิมพ์แกะไม้จึงมิใช่เพียงการคัดลอกภาพ หากเป็นกระบวนการวิเคราะห์ ตัดทอน และสังเคราะห์อัตลักษณ์ทางรูปแบบและเนื้อหา เพื่อสร้างผลงานใหม่ที่ยังคงแก่นสารของต้นแบบไว้ ขณะเดียวกันก็เปิดพื้นที่ให้ศิลปินร่วมสมัยได้ตีความและสร้างสรรค์ภาษาทัศนศิลป์เฉพาะตน (วาสินี สุขแล้ว, 2558; Abell, 2015) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดศิลปะร่วมสมัยที่เปิดกว้างต่อการผสมผสานเทคนิค วัสดุ และบริบททางวัฒนธรรม นอกจากนี้การสร้างสรรค์ภาพพิมพ์จากอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง ยังมีความสำคัญในมิติทางการศึกษาและการถ่ายทอดความรู้ เนื่องจากกระบวนการทำภาพพิมพ์เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง ตั้งแต่การศึกษา

ภาพต้นแบบในสถานที่จริง การวิเคราะห์เนื้อหาและรูปแบบ การออกแบบลวดลาย การสร้างแม่พิมพ์ ไปจนถึงการพิมพ์และการสะท้อนผลการเรียนรู้ กระบวนการดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ของคอล์บ ซึ่งเน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการระหว่างการปฏิบัติ การสังเกต การคิดเชิงนามธรรมและการทดลอง (Kolb, 1984) การนำจิตรกรรมฝาวัดโพธิ์ชัยนาพึงมาถ่ายทอดผ่านภาพพิมพ์จึงไม่เพียงเป็นการสร้างสรรค์ทางทัศนศิลป์ หากยังช่วยปลูกฝังความตระหนักรู้และความภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่ผู้เรียนและสาธารณชน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวการสร้างสรรค์ภาพพิมพ์แกะไม้จากอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง จึงมีความสำคัญทั้งในเชิงการสร้างสรรค์และเชิงสังคม ในเชิงสร้างสรรค์งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาและสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านจิตรกรรมฝาผนังและศิลปะภาพพิมพ์ เพื่อพัฒนาแนวทางการสร้างสรรค์งานภาพพิมพ์ที่เชื่อมโยงอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการถ่ายทอดรูปแบบการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมอย่างมีระบบ ขณะเดียวกันยังเป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนบทบาทของศิลปะร่วมสมัยในการอนุรักษ์และต่อยอดมรดกวัฒนธรรม ส่วนในเชิงสังคม งานวิจัยมีส่วนช่วยสร้างการรับรู้คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงในวงกว้าง ผ่านสื่อศิลปะที่เข้าถึงง่ายและสามารถเผยแพร่ได้หลากหลายรูปแบบ อันนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย
2. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานภาพพิมพ์แกะไม้จากอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่องการสร้างสรรค์ภาพพิมพ์แกะไม้จากอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง เป็นการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ทางศิลปกรรม ที่มุ่งศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้จากจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลยและนำองค์ความรู้มาถ่ายทอดเป็นผลงานศิลปะ

ภาพพิมพ์ โดยมีเป้าหมายเพื่อการอนุรักษ์ และต่อยอดคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมในบริบทปัจจุบัน กรอบแนวคิดการวิจัยจึงตั้งอยู่บนฐานของการบูรณาการ 3 มิติหลัก ได้แก่ 1) อัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง 2) กระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะภาพพิมพ์แกะไม้ และ 3) ผลงานสร้างสรรค์ภาพพิมพ์แกะไม้ โดยนำวิธีการศึกษาภาพสัญลักษณ์และสัญลักษณ์วิทยาของเออร์วิน พานอฟสกี (Panofsky,1955) และแนวคิดการสร้างสรรค์ภาพพิมพ์ของ Catharine Abell (Abell, 2015) และทฤษฎีศิลปะวิเคราะห์ของ Feldman (Feldman1972) มาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปสร้างสรรค์ภาพพิมพ์แกะไม้จากอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง ซึ่งมีการประเมินคุณค่าของผลงานใน 5 ด้าน คือ ด้านการออกแบบ ด้านเนื้อหา ด้านวัสดุ ด้านเทคนิคและด้านความงาม

1. อัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง

มิติแรกของกรอบแนวคิด คือการศึกษาและวิเคราะห์อัตลักษณ์ของจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงในฐานะแหล่งความรู้ต้นทาง (Source of Knowledge) ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านเนื้อหา รูปแบบ และบริบททางวัฒนธรรม ตามเกณฑ์ Iconography (Panofsky,1955) มีการจำแนกความหมายของภาพจิตรกรรมฝาผนังใน 2 ระดับ คือ ระดับความหมายขั้นต้น (Expressional Meaning) เช่น การระบุตัวละคร พระพุทธเจ้า เทวดา สัตว์หิมพานต์ และระดับความหมายทุติยภูมิหรือสัญลักษณ์ (Conventional Semantic/Iconographical Analysis) เช่น การวิเคราะห์ภาพวิถีชีวิต การแต่งกาย หรือการคมนาคมด้วยรถไฟและเรือสำเภา ที่สะท้อนการเปลี่ยนผ่านของสังคมในสมัยรัชกาลที่ 4-6 องค์ความรู้สำคัญประกอบด้วย 1) เนื้อหาเรื่องราวทางพุทธศาสนาและวรรณกรรมท้องถิ่น เช่น พุทธประวัติ ทศชาติชาดก มหาเวสสันดรชาดก พระมาลัย และเรื่องสังข์สินไซ 2) รูปแบบทางทัศนศิลป์ ได้แก่ การจัดองค์ประกอบภาพแบบเล่าเรื่องต่อเนื่อง การใช้ลายเส้นที่ชัดเจน การตัดเส้นรอบรูปทรง การวางระยะหน้า–หลัง และการใช้สีเรียบจากวัสดุธรรมชาติ และ 3) บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อ และคติธรรมของชุมชนอีสานในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22–25 กรอบแนวคิดในมิตินี้ตั้งอยู่บนแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรม (Cultural Identity) และคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ซึ่งมองว่างานศิลปกรรมพื้นถิ่นมิได้เป็นเพียงวัตถุทางศิลปะ หากแต่เป็นตัวแทนขององค์ความรู้และระบบคุณค่าที่สังคมสร้างขึ้นและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น (อติญา วงษ์วาท, 2564; พระมหาพีรพันธ์ ธมฺมวุฑฺโฒ, 2557)

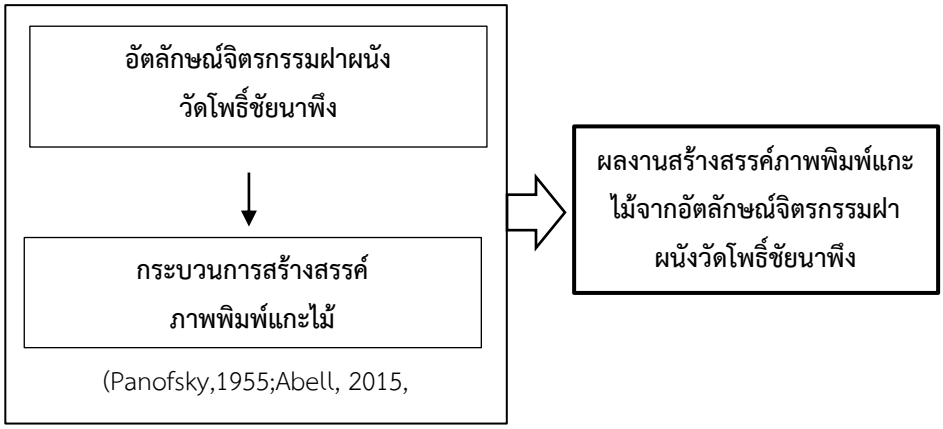
2. กระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะภาพพิมพ์แกะไม้

มิติที่สองคือกระบวนการถ่ายทอดอัตลักษณ์จากจิตรกรรมฝาผนังสู่ผลงานศิลปะภาพพิมพ์แกะไม้ โดยใช้กรอบแนวคิดศิลปะภาพพิมพ์และการวิจัยเชิงสร้างสรรค์เป็นแกนกลาง กระบวนการนี้ประกอบด้วยการวิเคราะห์ ตัดทอน สังเคราะห์และออกแบบภาพใหม่ ภายใต้ข้อจำกัดและศักยภาพของเทคนิคภาพพิมพ์แกะไม้ ซึ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างเส้น รูปทรง น้ำหนัก และพื้นที่ว่าง (Positive–Negative Space) แนวคิดทางทฤษฎีที่สนับสนุนมิตินี้ ได้แก่ แนวคิดศิลปะภาพพิมพ์ (Printmaking Theory) ที่มองว่าภาพพิมพ์เป็นศิลปะที่มีภาษาทัศนศิลป์เฉพาะตัว และสามารถถ่ายทอดอัตลักษณ์ของศิลปินผ่านกระบวนการทำแม่พิมพ์และการพิมพ์ซ้ำ ประกอบกับแนวคิดศิลปะร่วมสมัยและการตีความใหม่ (Reinterpretation) ซึ่งเปิดโอกาสให้ศิลปินนำมรดกทางวัฒนธรรมมาสร้างความหมายใหม่โดยไม่ยึดติดกับการคัดลอกต้นแบบโดยตรง(วิรุณ ตั้งเจริญ, 2527; Abell, 2015) และแนวคิดการสร้างสรรค์ภาพพิมพ์ที่เป็นรูปแบบศิลปะที่เป็นอิสระ (Independent Art Form) ของ Catharine Abell (Abell, 2015) ที่นำเสนอว่าภาพพิมพ์เป็นการเปิดโอกาสให้ศิลปิน กำหนดคุณลักษณะทางรูปแบบ (Formal features) และการแสดงแทน (Representational features) ในแบบที่การวาดภาพปกติทำไม่ได้ ภาพพิมพ์คือศิลปะที่เป็นอิสระมีกระบวนการสร้างแม่พิมพ์ (Matrix) และกลไกการเฉพาะตามที่ศิลปินกำหนด การสร้างสรรค์ภาพพิมพ์ไม่ได้เพียงแค่ทำซ้ำ แต่ใช้ประโยชน์จากกระบวนการทางกลไกเพื่อสร้างผลลัพธ์ที่ต้องการ สามารถกำหนดภาพสะท้อน (Mirror Image) และการปรับวิธีการแกะลวดลายบนแม่พิมพ์เพื่อให้ได้ภาพที่ถูกต้องเมื่อพิมพ์ออกมา

3. ผลงานสร้างสรรค์ภาพพิมพ์แกะไม้

มิติสุดท้ายของกรอบแนวคิด คือการสร้างสรรค์ผลงานภาพพิมพ์แกะไม้ที่สะท้อนอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงในรูปแบบศิลปะร่วมสมัย โดยนำเสนอ 1) การออกแบบผลงานที่มีการสร้างสรรค์รูปแบบใหม่ ๆ ที่ยังคงแสดงอัตลักษณ์ของจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงไว้อย่างชัดเจน 2) ด้านเนื้อหาเรื่องราวของจิตรกรรมฝาผนังที่นำมาถ่ายทอดมีความชัดเจนและสมบูรณ์ และแสดงจุดเด่นของเรื่องราวของภาพจิตรกรรมฝาผนังไว้อย่างครบถ้วน 3)การเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ สี ในการสร้างสรรค์ผลงานภาพพิมพ์ให้คงอัตลักษณ์ของจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง 4)เทคนิคที่ใช้ในการสร้างสรรค์ภาพพิมพ์ และ5)ความงามคุณค่าทางสุนทรียะที่สะท้อนให้เห็นการใช้ทัศนธาตุจัดองค์ประกอบที่สวยงามลงตัว ผลงานมี

ความประณีตงดงามซึ่งกรอบแนวคิดในมิตินี้เชื่อมโยงกับแนวคิดการอนุรักษ์เชิงสร้างสรรค์ (Creative Conservation) สอดคล้องกับทฤษฎีศิลปะวิเคราะห์ของ Feldman (Feldman1972; นวลลออ ทินานนท์,2539) ซึ่งเป็นแนวทางวิเคราะห์ศิลปะเชิงโครงสร้างเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงลึกมีกระบวนการ 4 ขั้นตอนหลักคือ การบรรยาย การวิเคราะห์ การตีความและการประเมิน อีกทั้งยังเป็นการจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม ซึ่งเน้นการสร้างความยั่งยืนของมรดกวัฒนธรรมผ่านการใช้งาน การเรียนรู้ และการสร้างคุณค่าใหม่ มากกว่าการเก็บรักษาในเชิงกายภาพเพียงอย่างเดียว (ไทยโรจน์ พวงมณี และคณะ, 2566) ผลลัพธ์ของการวิจัยจึงไม่เพียงเป็นผลงานศิลปกรรม หากแต่เป็นแบบอย่างของการบูรณาการศิลปะ การศึกษา และการอนุรักษ์วัฒนธรรมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

ภาพที่ 1 แผนผังกรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบและระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ผู้วิจัยศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงในด้านเนื้อหาเรื่องราวและรูปแบบการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนัง นำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อหาอัตลักษณ์ของภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง ก่อนนำไปสู่การ

สร้างสรรค์เป็นภาพพิมพ์แกะไม้ที่ถ่ายทอดเนื้อหาเรื่องราวรูปแบบของภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง แล้วจึงประเมินผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้น

2. ขอบเขตการวิจัย

2.1 ขอบเขตด้านประชากร ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญให้สัมภาษณ์ จำนวน 5 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ ปราชญ์ในพื้นที่ที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง จำนวน 3 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านภาพพิมพ์ จำนวน 2 คน และภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง ได้แก่ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหาร ด้านทิศเหนือ ด้านทิศใต้ ด้านทิศตะวันออกและด้านทิศตะวันตก รวมจำนวน 14 ภาพ เป็นภาพพุทธประวัติและพระเวสสันดรชาดก และจิตรกรรมฝาผนังภายนอกวิหารด้านทิศตะวันตก รวมจำนวน 2 ภาพ เป็นภาพนิทานพื้นบ้านเรื่องสังข์สินไชและการะเกด

2.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงในด้านอัตลักษณ์ ได้แก่ เนื้อหาเรื่องราว รูปแบบทางทัศนศิลป์ และบริบททางสังคมวัฒนธรรม

2.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ วัดโพธิ์ชัยนาพึง บ้านนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

2.4 ขอบเขตด้านผลงานสร้างสรรค์ ผลงานศิลปะภาพพิมพ์แกะไม้ที่สร้างสรรค์จากการอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนัง จำนวน 10 ผลงาน

3. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

3.1 การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 การศึกษาและเก็บข้อมูลภาคสนาม ด้วยการศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงและสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน

3.3 นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยพิจารณา เนื้อหาเรื่องราวของภาพจิตรกรรมฝาผนัง รูปแบบทางทัศนศิลป์ การจัดองค์ประกอบศิลป์ คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม

3.4 กระบวนการสร้างสรรค์งาน

1) การสังเคราะห์อัตลักษณ์และกำหนดแนวคิดการสร้างสรรค์ โดยคัดเลือกอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของจิตรกรรมฝาผนัง กำหนดแนวคิดหลัก (Concept) ของผลงาน และวางแนวทางการถ่ายทอดจิตรกรรมฝาผนังมาสู่ภาพพิมพ์แกะไม้

2) ออกแบบและร่างภาพจากต้นแบบภาพจิตรกรรมฝาผนัง มีการตัดทอนรายละเอียดให้เหมาะสมกับภาพพิมพ์ จัดองค์ประกอบเพื่อเล่าเนื้อหาเรื่องราวและให้สอดคล้องกับแนวทางการนำเสนองานภาพพิมพ์

3) ทดลองและพัฒนาแม่พิมพ์ โดยทดลองแกะแม่พิมพ์ด้วยเส้นน้ำหนักและพื้นผิว ทดลองพิมพ์ ทดลองใช้สีในการพิมพ์และตกแต่งผลงานภาพพิมพ์ และปรับปรุงแม่พิมพ์ โดยมีการบันทึกการทดลอง จำนวน 3 ครั้ง เพื่อนำไปเปรียบเทียบและปรับปรุงแก้ไขผลงานให้สมบูรณ์

3.5 ประเมินผลงานภาพพิมพ์ โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน พิจารณาความสอดคล้องเหมาะสมของผลงาน ภาพพิมพ์ ประเมินคุณภาพงานภาพพิมพ์ ด้านการออกแบบความสอดคล้องของเนื้อหาที่สะท้อนอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง วัสดุที่ใช้ในการสร้างสรรค์และคุณค่าด้านความงาม

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

4.1 แบบวิเคราะห์เนื้อหาจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.2 แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวข้องกับจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview)

4.3 แบบแบบบันทึกการทดลองออกแบบภาพพิมพ์

4.4 แบบประเมินผลงานภาพพิมพ์

เครื่องมือวิจัยได้ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของเครื่องมือวิจัย (IOC) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน มีค่าความเที่ยงตรงตามเนื้อหาในเกณฑ์ใช้ได้ คือ มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.67 - 1.00 และได้เอกสารรับรองจริยธรรมวิจัยในคนจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมวิจัยในคน มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย หมายเลขใบรับรอง: H 037/2567 เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2567

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติบรรยาย (Descriptive Statistics) ได้แก่ ความถี่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าร้อยละ

ผลการวิจัย

1. อัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

จากการศึกษาเอกสารและศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง บ้านนาพึง อำเภอนาแห้วจังหวัดเลย ประกอบกับข้อมูลสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ พบว่าจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงเป็นตัวแทนสำคัญของ “ฮูปแต้มอีสาน” ที่สะท้อนอัตลักษณ์ศิลปกรรมพื้นถิ่นอีสานตอนบนอย่างชัดเจน ทั้งในด้านเนื้อหา รูปแบบ เทคนิค และบริบททางสังคมวัฒนธรรม อัตลักษณ์ของจิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้มิได้ปรากฏเพียงในฐานะรูปแบบงานศิลปกรรมหากแต่เป็นผลรวมของภูมิปัญญา ความเชื่อและโลกทัศน์ของชุมชนในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22–25 ซึ่งรูปแบบการวาดจิตรกรรมฝาผนังด้านในวิหารวาดในช่วงรัชกาลที่ 4 โดยช่างภาคกลาง ในรูปแบบจิตรกรรมไทยประเพณี ปรากกฏเหตุการณ์เรื่องราวสำคัญบนจิตรกรรมฝาผนัง เช่น เรือสำเภาที่ล่องในทะเล ชาวต่างชาติมาค้าขาย ทหารถือปืนยาว วงดนตรีปี่พาทย์ ผสมผสานอยู่กับเรื่องราวพุทธประวัติ พระมาลัย พระเวสสันดร ส่วนจิตรกรรมฝาผนังด้านนอกวิหารวาดขึ้นในภายหลังในช่วงรัชกาลที่ 6 โดยช่างพื้นบ้านที่เป็นคนในพื้นที่และคนลาว เล่าเรื่องนิทานพื้นบ้าน ยกตอนสำคัญมาเล่าเพื่อเป็นคติธรรมสอนใจ มีการวาดรถไฟ บ้านเรือน สิ่งปลูกสร้างที่ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 5 อัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงสามารถวิเคราะห์ได้เป็น 3 ด้าน ดังต่อไปนี้

1.1 อัตลักษณ์ด้านเนื้อหาเรื่องราว (Narrative Identity)

อัตลักษณ์สำคัญประการแรกของจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง คือ การเล่าเรื่องแบบผสมผสานระหว่างพุทธศาสนาและวรรณกรรมท้องถิ่น โดยมีเนื้อหาแกนหลัก ได้แก่

1) พุทธประวัติและเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แสดงอดีตของพระพุทธเจ้า พุทธกิจของพระพุทธเจ้า พระพุทธประวัติตอนปัจฉิมกาล รอยพระพุทธบาท เรื่องราวของพระมาลัย

2) ทศชาติชาดกและมหาเวสสันดรชาดก

3) วรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน–ลาว เรื่องพระเนมิราชเสด็จชมเมืองนรก สังข์สินไชและการะเกด

ลักษณะเด่นคือการเล่าเรื่องแบบ ภาพต่อเนื่อง (Continuous Narrative) โดยไม่แบ่งกรอบภาพอย่างชัดเจน ทำให้ภาพแต่ละฉากไหลต่อเนื่องกันอย่างเป็นธรรมชาติ ส่งผลให้ผู้ชม

สามารถ “อ่านภาพ” ได้ด้วยตนเอง ลักษณะดังกล่าวสะท้อนบทบาทของฮูปแต้มในฐานะสื่อการสอนธรรมะและศีลธรรมแก่ชุมชน มากกว่าการเป็นงานศิลปะเพื่อความงามเพียงอย่างเดียว

1.2 อัตลักษณ์รูปแบบทางทัศนศิลป์

1) อัตลักษณ์ด้านรูปแบบการจัดองค์ประกอบ (Compositional Identity) จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงมีอัตลักษณ์ด้านการจัดองค์ประกอบที่สอดคล้องกับขนบฮูปแต้มอีสาน ได้แก่ การจัดภาพแบบ เต็มพื้นที่ผนัง (All-over Composition) การกำหนดระยะหน้า–หลังด้วยตำแหน่งภาพ การใช้การทับซ้อนของรูปทรงแทนทัศนียภาพแบบทัศนมิติ การเน้นตัวละครสำคัญให้เด่นกว่าฉากและตัวประกอบ ซึ่งมีกลุ่มตัวละครหลักในการเล่าเรื่อง คือ ภาพพระพุทธ เทวดา พระสงฆ์ ตัวละครในชาดกและนิทานพื้นบ้าน เช่น พระเวสสันดร กษัตริย์ ทหาร ชาวบ้านชายหญิง ส่วนองค์ประกอบของภาพแสดงภาพของสิ่งก่อสร้าง อาวุธ พาหนะ ภูเขา ป่าไม้ สัตว์บก สัตว์น้ำและสัตว์หิมพาน ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวทำให้ภาพมีลักษณะเป็น “ภาพเล่าเรื่องเชิงแผนผัง” มากกว่าภาพเหมือนจริง ซึ่งสะท้อนวิธีคิดเชิงสัญลักษณ์ของช่างแต้มพื้นถิ่นและเหมาะสมกับการถ่ายทอดเนื้อหาทางศาสนาและคติธรรม

2) อัตลักษณ์ด้านลายเส้น (Formal Identity) ลายเส้นและรูปทรงถือเป็นอัตลักษณ์ที่เด่นชัดของจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง โดยมีลักษณะสำคัญ ได้แก่ ลายเส้นตัดขอบรูปทรงชัดเจน (outline) รูปทรงเรียบง่าย ไม่เน้นสัดส่วนสมจริง ตัวละครมีท่าทางแข็งไม่สมจริง ลักษณะลายเส้นดังกล่าวสะท้อนทักษะและวิธีคิดของช่างแต้มพื้นบ้านที่เน้นความชัดเจนในการสื่อความหมาย มากกว่าความเหมือนจริง ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สอดคล้องอย่างยิ่งกับภาษาทัศนศิลป์ของภาพพิมพ์แกะไม้ ที่เน้นเส้น น้ำหนักและพื้นที่ว่าง

ภาพที่ 2 ตัวอย่างลายเส้นและรูปทรงที่นำไปออกแบบเป็นภาพพิมพ์แกะไม้
ที่มา: สำเนาภาพถ่าย ณัฏฐกาญจน์ อนันทราวัน และคณะ

3) อัตลักษณ์ด้านสีและวัสดุ (Chromatic & Material Identity) อัตลักษณ์ด้านสีของจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงปรากฏจากการใช้เบญจรงค์ สีธรรมชาติและสีพื้นถิ่นเป็นหลัก ได้แก่ สีคราม สีเหลือง สีแดง–ส้ม สีขาวและสีดำ การใช้สีมีวิธีการเกลี่ยเรียบแบน (flat color) ไม่เน้นแสงเงา แต่ใช้สีเพื่อแบ่งพื้นที่และสร้างจังหวะภาพ ช่างวาดใช้ทั้งสีจากธรรมชาติและสีสังเคราะห์ ใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในพื้นที่บ้านนาพึง ฉาบรองพื้นด้วยปูนขาวผสมกับยางบงผสมกับกับน้ำอ้อย เขียนภาพด้วยสีฝุ่นจากดินแดงและดินขาว สีที่ใช้ระบาย สีเหลืองได้จากยางบงหนังต้มเปื่อยและปูนขาว สีแดงได้จากครั่ง สีเขียวใช้ตังแซ นอกจากสีจากธรรมชาติแล้วช่างแต้มยังใช้สีสังเคราะห์ในการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังด้วย ซึ่งสีเหล่านี้ไม่เพียงทำหน้าที่ด้านสุนทรียะ หากยังสะท้อนภูมิปัญญาการใช้วัสดุจากธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับสิ่งแวดล้อมของชุมชนอีสาน

1.3 อัตลักษณ์ด้านบริบททางสังคมและวัฒนธรรม (Socio-cultural Identity)

จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงสะท้อนวิถีชีวิตของชุมชนอีสานในอดีตอย่างชัดเจนผ่านภาพการแต่งกาย เช่น ภาพสตรีนุ่งผ้าซิ่นลายล่อง ซึ่งเป็นลวดลายพื้นบ้านของอำเภอนาแห้ว ภาพวิถีชีวิตท้องถิ่น ประเพณี ความเชื่อและการรับอิทธิพลจากภายนอก เช่น การคมนาคมด้วยรถไฟ เรือสำเภา ทหารถือปืน เครื่องแต่งกายแบบตะวันตกที่ได้รับอิทธิพลในช่วงรัชกาลที่ 5 – รัชกาลที่ 6 อัตลักษณ์นี้ทำให้ฮูปแต้มมิได้เป็นเพียงงานศิลปะทางศาสนา หากแต่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์เชิงภาพ ที่สะท้อนการเปลี่ยนผ่านของสังคมอีสานจากสังคมจารีตสู่สังคมสมัยใหม่

ภาพที่ 3 ตัวอย่างภาพจิตรกรรมฝาผนังแสดงสีที่เป็นเอกลักษณ์และเนื้อหาเรื่องราวที่สะท้อนสังคมวัฒนธรรม

ที่มา: สำเนาภาพถ่าย ณัฏฐกาญจน์ อนันทราวัน และคณะ (2568)

จากการวิเคราะห์สามารถสรุปอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง (ภาพที่ 3) พบว่าเป็นศิลปกรรมพื้นถิ่นอีสานที่มีลักษณะเด่นคือ การเล่าเรื่องเชิงพุทธศาสนาและวรรณกรรมพื้นบ้าน ผ่านลายเส้นชัดเจน สีเรียบ การจัดองค์ประกอบแบบเต็มพื้นที่ และการสอดแทรกวิถีชีวิตชุมชน โดยยึดโยงกับภูมิปัญญา ความเชื่อ และบริบททางสังคมของอีสานตอนบน อัตลักษณ์ดังกล่าวเป็นฐานสำคัญในการนำไป ตัดทอน วิเคราะห์ และแปลงถ่ายทอด สู่การสร้างสรรค์ภาพพิมพ์แกะไม้ โดยยังคงรักษาแก่นสารทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางสุนทรียะของต้นแบบไว้ได้อย่างเหมาะสม

ภาพที่ 4 แสดงการวิเคราะห์อัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง

2. ผลการสร้างสรรค์ผลงานภาพพิมพ์แกะไม้จากอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง

2.1 ขั้นตอนการสร้างสรรค์ภาพพิมพ์แกะไม้ จากการทดลองออกแบบภาพพิมพ์และบันทึกการทดลองจำนวน 3 ครั้ง ผู้วิจัยได้ข้อสรุปในการสร้างสรรค์ภาพพิมพ์แกะไม้จากอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง ดังนี้

1) เลือกภาพต้นแบบ โดยเน้นเรื่องราวหลัก คือ พุทธประวัติ พระเวสสันดรและวรรณกรรมพื้นบ้าน แสดงตัวละครหลักเป็นสำคัญ สังเกตรายละเอียดของเส้น ลวดลาย สี และองค์ประกอบตีความและออกแบบใหม่โดยคงเอกลักษณ์ของจิตรกรรมฝาผนัง เช่น ลวดลาย หรือลักษณะท่าทางตัวละคร ฉากของเรื่อง เนื้อเรื่อง

ภาพที่ 5 ตัวอย่างภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เลือกนำมาเป็นแบบร่างภาพผู้หญิงนุ่งผ้าลายล่องที่แสดงวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวบ้านในสมัยอดีต

ที่มา: สำเนาภาพถ่าย ณัฏฐกาญจน์ อนันทราวัน และคณะ (2568)

2) เตรียมวัสดุและอุปกรณ์ ประกอบด้วย (1) วัสดุสำหรับแกะแม่พิมพ์ ได้แก่ แผ่นไม้อัดหรือไม้เนื้ออ่อน มีขนาดและพื้นผิวเหมาะสำหรับการแกะ และเครื่องมือแกะสลัก สิ่วมีด (2) อุปกรณ์พิมพ์ ได้แก่ หมึกพิมพ์สีดำ ลูกกลิ้ง (Brayer) กระดาษร้อยปอนด์เรียบ 200 แกรม และผ้าดิบสีขาว (3) สีฝุ่น (Pigment) ที่เหมาะสำหรับงานจิตรกรรม แปรงหรือพู่กันสำหรับแต้มสีสำหรับตกแต่งภาพพิมพ์

3) การสร้างแม่พิมพ์แกะไม้ โดยสเก็ตช์หรือแบบร่าง (Drawing) เพื่อสร้างแม่พิมพ์ วาดแบบโดยตรงลงบนแผ่นไม้ ขนาด A5, A4, A2, A1 และA0 ที่เลือกไว้ หรือทาบแบบผลงานจากภาพถ่ายต้นฉบับโดยใช้กระดาษลอกลาย (Transfer Paper) จัดวางภาพให้ได้องค์ประกอบใหม่ โดยคำนึงว่าภาพที่พิมพ์จะกลับด้านซ้าย–ขวา จากแม่พิมพ์ จากนั้นแกะแม่พิมพ์โดยเซะส่วนที่ไม่ต้องการให้รับหมึก (พื้นที่สีขาว) ออก แกะเส้นขนาดต่าง ๆ ด้วยเครื่องมือแกะสลักตัว V และตัว U ที่จะช่วยสร้างเส้นและลวดลายที่ต้องการความละเอียดหรือ

ตัดเส้นเช่นเดียวกับภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังและสร้างพื้นผิวให้เห็นร่องรอยของเนื้อไม้ เพื่อที่เวลาพิมพ์จะเห็นเป็นพื้นผิวของผนังวิหารที่ไม่เรียบ มีรอยสีกร่อน

ภาพที่ 6 ตัวอย่างการแกะแม่พิมพ์ แกะพื้นผิวให้เห็นร่องรอยของเนื้อไม้ ส่วนที่แกะออกเมื่อพิมพ์จะเป็นพื้นสีขาว ส่วนที่คงไว้เมื่อพิมพ์จะเป็นสีดำ

ที่มา: สำเนาภาพถ่าย ณัฏฐกาญจน์ อนันทราวัน และคณะ (2568)

4) การพิมพ์ภาพ จัดวางแม่พิมพ์ที่มีรูปภาพและขนาดแตกต่างกัน เพื่อเล่าเรื่องราวที่ต้องการนำเสนอ ใช้ลูกกลิ้งเกลี่ยหมึกสีดำให้ทั่วแม่พิมพ์ ระวังการลงหมึกให้เรียบเนียน ไม่หนาหรือบางเกินไป วางกระดาษหรือผ้าบนแม่พิมพ์แล้วกดด้วยมือหรือใช้แท่นพิมพ์ ลอกกระดาษออกอย่างระมัดระวังเพื่อให้ภาพคมชัด

ภาพที่ 7 ตัวอย่างกระบวนการทดลองพิมพ์แม่พิมพ์

ที่มา: สำเนาภาพถ่าย ณัฏฐกาญจน์ อนันทราวัน และคณะ (2568)

5) ลงสีภาพพิมพ์ด้วยสีฝุ่น โดยผสมสีฝุ่นกับน้ำหรือกาวบาง ๆ เพื่อให้เกาะติดกระดาษ ใช้พู่กันจุ่มสีแต้มลงผลงานเมื่อหมึกพิมพ์แห้งสนิทแล้ว เลือกใช้สีที่ใกล้เคียงกับสีในจิตรกรรมฝาผนัง คือ สีเบญจรงค์ ผสมสีให้ได้เฉดที่ใกล้เคียงต้นแบบ เช่น สีเหลือง สีเขียว คราม สีแดง ใช้พู่กันหรือใช้นิ้วแต้มสีลงบนพื้นที่ที่ต้องการเน้น เช่น พื้นผิวของภาพตัวละครหลัก ฉากหลังที่แสดงพื้นผิวขรุขระของผนังปูน หรือที่ว่างในภาพเพื่อหรือสร้างความโปร่งใสในบางพื้นที่ โดยการใช้สีฝุ่นนั้นจะทำให้ภาพพิมพ์แสดงอัตลักษณ์ของจิตรกรรมฝาผนังออกมาได้อย่างงดงาม

ภาพที่ 8 กระบวนการสร้างสรรค์ภาพพิมพ์แกะไม้แต่ละขั้นตอนจากภาพจิตรกรรมฝาผนังต้นแบบ

ที่มา: สำเนาภาพถ่าย ณัฏฐกาญจน์ อนันทราวัน และคณะ (2568)

2.2 ผลงานสร้างสรรค์ภาพพิมพ์แกะไม้จากอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง

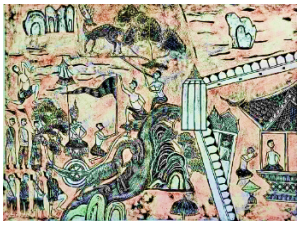
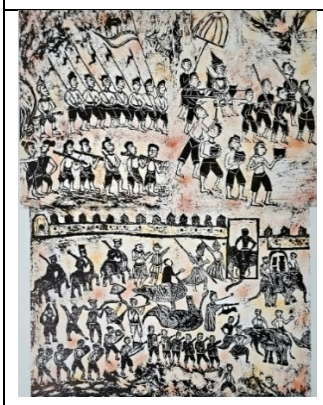
ผู้วิจัยได้ออกแบบและสร้างสรรค์ภาพิมพ์มีจำนวน 10 ผลงาน ถ่ายทอดเนื้อหาเรื่องราวพุทธประวัติ จำนวน 4 ภาพ พระเวสสันดรจำนวน 3 ผลงาน และวรรณกรรมพื้นบ้านจำนวน 3 ผลงาน โดยเทคนิคภาพพิมพ์แกะไม้ขนาดต่าง ๆ มาจัดวางองค์ประกอบก่อนพิมพ์ด้วยหมึกดำ และระบายสีด้วยสีฝุ่น ผลงานสร้างสรรค์มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 1 ผลงานสร้างสรรค์ภาพพิมพ์แกะไม้จากอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง

ผลงานสร้างสรรค์	รายละเอียด
	ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 1 ขนาด 60X80 ซม.เทคนิค ภาพพิมพ์แกะไม้พิมพ์บนกระดาษถ่ายทอดภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านในวิหารวัดโพธิ์ชัยนาพึง ฝั่งตะวันตก เล่าเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในตอนที่พระองค์ทรงได้แสดงธรรมชื่อว่า “ธัมมจักกัปปวัตนสูตร” เป็นพุทธศิลป์ที่ถ่ายปฐมเทศนา ผู้วิจัยจึงได้นำภาพมาถ่ายทอด โดยจัดองค์ประกอบ เล่าเรื่องให้มีความต่อเนื่อง เข้าใจเหตุการณ์มากขึ้น ใช้แม่พิมพ์ขนาด A4 จำนวน 3 ชิ้น และแม่พิมพ์ขนาด A3 จำนวน 1 ชิ้น ระบายด้วยสีฝุ่นที่ใกล้เคียงกับสีของพื้นผิวผนังปูนภายในวิหาร
	ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 2 ขนาด 60X80 ซม.เทคนิค ภาพพิมพ์แกะไม้พิมพ์บนกระดาษได้รับแรงถ่ายทอดภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านในวิหารวัดโพธิ์ชัยนาพึง ฝั่งตะวันตก เล่าเรื่องราวของพระพุทธเจ้า ในตอนที่พระองค์ทรงได้แสดงธรรมชื่อว่า ธัมมจักกัปปวัตนสูตร เป็นพุทธศิลป์ที่ถ่ายทอดประวัติพระพุทธเจ้า ผู้วิจัยจึงได้นำภาพมาถ่ายทอด โดยจัดองค์ประกอบ เล่าเรื่องให้มีความต่อเนื่องกัน เข้าใจเหตุการณ์มากขึ้น ใช้แม่พิมพ์ขนาด A5 จำนวน 1 ชิ้นด้วยเทคนิคพิมพ์ซ้ำ และแม่พิมพ์ขนาด A3 จำนวน 1 ชิ้น ระบายด้วยสีฝุ่นที่ใกล้เคียงกับสีของพื้นผิวผนังปูนภายในวิหาร
	ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 3 ขนาด 60X80 ซม.เทคนิค ภาพพิมพ์แกะไม้พิมพ์บนกระดาษ ถ่ายทอดภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านในวิหารวัดโพธิ์ชัยนาพึงฝั่งทิศเหนือ เล่าเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในตอนที่พระองค์ทรงได้แสดงธรรมให้แก่สาวก และภาพด้านทิศ

ผลงานสร้างสรรค์	รายละเอียด
	ตะวันออกเป็นภาพที่ชาวบ้านเดินทางไปเวียนเทียนเนื่องในวันอาสาฬหบูชา เป็นพุทธศิลป์ที่แสดงวิถีชีวิตของชาวบ้านนาพึงที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ถ่ายทอด โดยจัดองค์ประกอบให้มีความเชื่อมโยงเหตุการณ์แสดงให้เห็นฝั่งด้านในเขตพุทธาวาสและด้านนอกรั้วเขตพุทธาวาส ใช้แม่พิมพ์ขนาด A3 จำนวน 2 ชิ้น และแม่พิมพ์ขนาด A3 จำนวน 1 ชิ้น ระบายด้วยสีฝุ่นที่ใกล้เคียงกับสีของพื้นผิวผนังปูนภายในวิหาร และสีสันของเครื่องแต่งกายที่แสดงอัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นในอดีต
	ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 4 ขนาด 60X100 ซม. เทคนิค ภาพพิมพ์แกะไม้พิมพ์บนกระดาษ ถ่ายทอดภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านในวิหารวัดโพธิ์ชัยนาพึง ฝั่งทิศตะวันตก เล่าเรื่องราวของพระพุทธเจ้า ในตอนที่พระองค์ทรงได้แสดงธรรมให้แก่พญานาคมุจลินทร์ พญานาคได้แผ่พังพานปกป้องพระพุทธเจ้าจากฝนตกหนักหลังจากที่พระองค์ตรัสรู้ เป็นพุทธศิลป์ที่ถ่ายทอดธรรมะและวิถีชีวิตของชาวบ้านนาพึง ผู้วิจัยจึงได้นำภาพมาถ่ายทอดโดยจัดองค์ประกอบเล่าเรื่องให้มีความต่อเนื่องกัน เข้าใจเหตุการณ์มากขึ้น ใช้แม่พิมพ์แผ่นเดียวขนาดใหญ่ ระบายด้วยสีฝุ่นที่ใกล้เคียงกับสีของพื้นผิวผนังปูนภายในวิหาร
	ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 5 ขนาด 40X110 ซม. เทคนิค ภาพพิมพ์แกะไม้พิมพ์บนกระดาษถ่ายทอดภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านในวิหารวัดโพธิ์ชัยนาพึงฝั่งทิศตะวันตกเป็นภาพพระปางเปิดโลกและ ฝั่งทิศตะวันออก เล่าเรื่องราวของทศชาติชาดก (พระเวชสันดรชาดก) จึงได้นำภาพมาถ่ายทอด โดยจัดองค์ประกอบ เล่า

ผลงานสร้างสรรค์	รายละเอียด
	เรื่องให้มีความต่อเนื่อง เข้าใจเหตุการณ์มากขึ้น ใช้แม่พิมพ์จำนวน 4 ชิ้น แต่ละชิ้นขนาดไม่เท่ากันนำมาเรียงต่อกันแนวยาว เพื่อแสดงเรื่องเล่าพระเวสสันดรชาดก ระบายด้วยสีฝุ่นที่ใกล้เคียงกับสีของพื้นผิวผนังปูนภายในวิหาร
	ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 6 ขนาด 88X65 ซม. เทคนิคภาพพิมพ์แกะไม้พิมพ์บนกระดาษถ่ายทอดภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านในวิหารวัดโพธิ์ชัยนาพึง ฝั่งตะวันออก เล่าเรื่องราวของทศชาติชาดก (พระเวชสันดรชาดก) จึงได้นำภาพมาถ่ายทอด โดยจัดองค์ประกอบ เล่าเรื่องให้มีความต่อเนื่อง เข้าใจเหตุการณ์มากขึ้น โดยจุดเด่นของภาพนี้เป็นภาพพระเวสสันดรประทับอยู่บนช้างปัจจัยนาค ทรงหลั่งทักษิโณทกประทานช้างปัจจัยนาคแก่พราหมณ์ทั้ง 8 จากเมืองกลิงคราษฎร์ ประกอบฉากด้วยภาพขุนนางตามเสด็จพระเวสสันดร และศาลาโรงทานข้างกำแพงพระราชวังนครสีพี ใช้แม่พิมพ์แผ่นเดียวขนาดใหญ่ ระบายด้วย

ผลงานสร้างสรรค์	รายละเอียด
	สีฝุ่นที่ใกล้เคียงกับสีของพื้นผิวผนังปูนภายในวิหารและลงสีองค์ประกอบภาพใกล้เคียงกับสีของภาพจิตรกรรมฝาผนัง
	ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 7 ขนาด 88X65 ซม.เทคนิค ภาพพิมพ์แกะไม้พิมพ์บนกระดาษ ถ่ายทอดภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านในวิหารวัดโพธิ์ชัยนาพึง ฝั่งตะวันออก เล่าเรื่องราวของทศชาติชาดก (พระเวสสันดรชาดก) จึงได้นำภาพมาถ่ายทอด โดยจัดองค์ประกอบ เล่าเรื่องให้มีความต่อเนื่อง เข้าใจเหตุการณ์มากขึ้น จุดเด่นของภาพนี้เป็นภาพพระเวสสันดรประทับอยู่บนราชรถ ระหว่างทางมีพราหมณ์มาทูลขอม้าทรงและราชรถ ก็ทรงบริจาคให้เป็นทาน ใช้แม่พิมพ์แผ่นเดียวขนาดใหญ่ ระบายด้วยสีฝุ่นที่ใกล้เคียงกับสีของพื้นผิวผนังปูนภายในวิหารและลงสีองค์ประกอบภาพใกล้เคียงกับสีของภาพจิตรกรรมฝาผนัง
	ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 8 ขนาด 80X110 ซม.เทคนิค ภาพพิมพ์แกะไม้พิมพ์บนกระดาษถ่ายทอดภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านในวิหารวัดโพธิ์ชัยนาพึง ฝั่งทิศตะวันตก แสดงให้เห็นถึง เรื่องราววิถีชีวิตของชาวบ้าน ที่ดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย มีการเดินทาง การล่าสัตว์ และใช้สัตว์เป็นพาหนะ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายตามวิถีธรรมชาติ ใช้แม่พิมพ์ขนาด A4 จำนวน 2ชิ้น และแม่พิมพ์ขนาด A3 จำนวน 1 ชิ้น นำมาประกอบให้เห็นการเคลื่อนไหวของภาพ แสดงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกัน ระบายด้วยสีฝุ่นที่ใกล้เคียงกับสีของพื้นผิวผนังปูนภายในวิหาร

ผลงานสร้างสรรค์	รายละเอียด
	ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 9 ขนาด 80X110 ซม. เทคนิค ภาพพิมพ์แกะไม้พิมพ์บนกระดาษ ถ่ายทอดภาพจิตรกรรมฝาผนังบริเวณด้านนอกวิหารวัดโพธิ์ชัยนาพึง ฝั่งทิศตะวันตก เล่าเรื่องพระเนมิราชท่องแดนนรก ประกอบกับ เรื่องราววิถีชีวิตของคนในอดีต (ยุคสมัยที่สร้างจิตรกรรมฝาผนัง) มีเรื่องราวของทหารเข้ามา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการปกครอง และได้นำความเชื่ เรื่องนรกภูมิมาจัดองค์ประกอบใหม่เพื่อให้เชื่อมโยงกับแนวคิดและเรื่องราว ใช้แม่พิมพ์ขนาด A3 จำนวน 2ชิ้น ระบายด้วยสีฝุ่นที่ใกล้เคียงกับสีของพื้นผิวผนังปูนภายในวิหาร และใช้สีสื่ออารมณ์ของภาพให้ชัดเจนยิ่งขึ้น
	ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 10 ขนาด 60X200 ซม. เทคนิคภาพพิมพ์แกะไม้พิมพ์บนผ้าดิบสีขาว ถ่ายทอดภาพในรูปแบบภาพพระบฏ โดยได้นำภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านในวิหารวัดโพธิ์ชัยนาพึง ฝั่งทิศตะวันตกและทิศตะวันออก มาสร้างสรรค์เล่าเรื่องราวของพระพุทธเจ้าเป็นพุทธศิลป์ที่ถ่ายทอดธรรมะ และวิถีชีวิตของชาวบ้านที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตสภาพสังคมในอดีต สอดแทรกเรื่องเล่าพระมาลัย จึงได้นำภาพมาจัดองค์ประกอบใหม่เล่าเรื่องราวให้มีความต่อเนื่องกัน เข้าใจเหตุการณ์มากขึ้น ใช้แม่พิมพ์ขนาดต่าง ๆ กันจำนวน 6 ชิ้น เรียงความสำคัญจากบนลงล่าง กล่าวคือ ด้านบนแสดงพุทธประวัติ ถัดลงมาแสดงวิถีชีวิตและสภาพสังคมวัฒนธรรมในอดีต ระบายด้วยสีฝุ่นที่ใกล้เคียงกับสีของพื้นผิวผนังปูนภายในวิหาร

2.3 การประเมินผลงานภาพพิมพ์

การประเมินผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นด้วยแบบประเมินมาตรส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน ประเมินใน 5 ด้านคือ ด้านการออกแบบ ด้านเนื้อหา ด้านวัสดุที่ใช้ ด้านเทคนิคและด้านความงาม สรุปผลการประเมินดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการประเมินภาพพิมพ์ จำนวน 10 ผลงาน

ผลงาน	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ร้อยละ	ระดับ
1. ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 1	4.40	0.91	88.00	มาก
2. ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 2	4.33	0.84	86.67	มาก
3. ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 3	4.30	1.01	86.00	มาก
4. ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 4	4.33	0.72	86.67	มาก
5. ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 5	4.33	0.62	86.67	มาก
6. ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 6	4.33	0.72	86.67	มาก
7. ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 7	4.33	0.78	86.67	มาก
8. ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 8	4.40	0.79	88.00	มาก
9. ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 9	4.30	0.64	77.33	มาก
10. ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 10	4.33	0.58	86.67	มาก

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่าผลการประเมินภาพพิมพ์โดยผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้ง 5 ด้าน ผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 1 และชิ้นที่ 8 มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด 4.40 ร้อยละ 88.00 มีคุณภาพในระดับมาก รองลงมาคือผลงานภาพพิมพ์ชิ้นที่ 2, 4 , 5, 6, 7,และ 10 มีค่าเฉลี่ยเท่ากันคือ 4.33 ร้อยละ

86.67 คุณภาพในระดับมาก ส่วนผลงานชิ้นที่ 3 และ 9 มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด 4.30 ร้อยละ 86.00 มีคุณภาพในระดับมาก

เมื่อพิจารณาผลการประเมินตามรายการประเมิน 5 ด้าน โดยนำคะแนนประเมินของผลงานทั้ง 10 ผลงานมาวิเคราะห์นำเสนอในภาพรวม แยกตามรายการประเมินได้ดังนี้

ตารางที่ 3 ผลการประเมินภาพพิมพ์ตามรายการประเมิน จากคะแนนเฉลี่ยทั้ง 10 ผลงาน

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ร้อยละ	ระดับ
1. ด้านการออกแบบ				
1.1 แนวคิดในการการออกแบบผลงานภาพพิมพ์มีความสร้างสรรค์	4.60	4.62	92.00	มากที่สุด
1.2 การออกแบบผลงานภาพพิมพ์แสดงอัตลักษณ์ของจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง	4.57	0.63	91.33	มากที่สุด
2. ด้านเนื้อหา				
2.1 เนื้อหาเรื่องราวที่นำมาถ่ายทอดมีความสมบูรณ์ และถูกต้องชัดเจน	4.50	0.57	90.00	มาก
2.2 เนื้อหาเรื่องราวที่นำมาถ่ายทอดแสดงสอดคล้องหรือจุดเด่นของจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง	4.37	0.49	87.33	มาก
3. ด้านวัสดุที่ใช้				
3.1 วัสดุที่ใช้ในการทำแม่พิมพ์ มีความเหมาะสม	4.33	0.96	86.67	มาก
3.2 ชนิดของสีที่ใช้ในการพิมพ์ภาพพิมพ์ มีความเหมาะสม	4.27	0.94	85.33	มาก
4. ด้านเทคนิค				
4.1 เทคนิควิธีการแกะแม่พิมพ์ภาพพิมพ์แกะไม้มีความเหมาะสม	4.17	0.75	82.67	มาก

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ร้อยละ	ระดับ
4.2 เทคนิคการพิมพ์ภาพและลงสี มีความเหมาะสม	4.13	0.78	82.67	มาก
5. ด้านความงาม				
5.1 ผลงานภาพพิมพ์มีการจัดองค์ประกอบที่เหมาะสมลงตัว	4.23	0.68	84.67	มาก
5.2 ผลงานภาพพิมพ์มีความประณีตสวยงาม	4.23	0.57	84.67	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	**4.34**	**0.70**	**86.80**	**มาก**

จากตารางที่ 3 เพื่อพิจารณาผลการประเมินภาพพิมพ์จากค่าเฉลี่ย 10 ผลงาน แยกตามรายการประเมิน 5 ด้าน จำนวน 10 ข้อ พบว่า ด้านการออกแบบ ข้อ 1.1 แนวคิดในการการออกแบบผลงานภาพพิมพ์มีความสร้างสรรค์ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด 4.60 ร้อยละ 92.00 มีคุณภาพในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการออกแบบ ข้อ 1.2การออกแบบผลงานภาพพิมพ์แสดงอัตลักษณ์ของจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงมีค่าเฉลี่ย 4.57 ร้อยละ 91.33 มีคุณภาพในระดับมากที่สุด ตามลำดับ

สรุปและอภิปรายผล

1. การศึกษาอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง จากการศึกษาเอกสาร ภาคสนาม และศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเพื่อนำความรู้มาพัฒนาเป็นแนวทางการถ่ายทอดจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงผ่านงานศิลปะภาพพิมพ์ ซึ่งผลการวิจัยที่ได้ คือ ได้แนวคิดใหม่ ในการวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ไม่มีเนื้อหาเรื่องราวและการนำเสนอภาพที่ตายตัว การถ่ายทอดเนื้อหาด้านพุธศิลป์ ที่มีเนื้อหาหลัก 3 ประเด็นคือ พุทธประวัติ พระเวสสันดร วรรณกรรมพื้นบ้าน โดยมีการแทรกภาพกาก ภาพที่ถอดออกมาจากสำนวน สุภาษิต คำสอนของคนโบราณและแทรกประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตของผู้คนในอดีต ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญที่แตกต่างจากจิตรกรรมฝาผนังในวิหารแห่งอื่น ผู้วิจัยพบว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังแต่ละภาพมีเรื่องราวร้อยเรียงช่วงเวลาต่อเนื่องกัน แต่ละภาพสามารถเล่าเหตุการณ์ได้ตลอดเรื่อง และ

ทำให้การนำภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงไปถ่ายทอดนั้นมีความอิสระจากหลักการใด ๆ เพียงใช้ความรู้ ประสบการณ์และจินตนาการ ในการวิเคราะห์และศึกษาเนื้อหาของภาพ ตามที่ อติญา วงษ์วาท (2564) กล่าวว่า คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังหรือฮูปแต้มอีสานเกิดจากการตีความหมายจากผู้ชมผลงาน ทำให้เกิดคุณค่าแก่ผู้ชม คุณค่าของเรื่องราวจิตรกรรมฝาผนังนั้นช่วยพัฒนาจิตใจและพัฒนาตน ซึ่งคุณค่าดังกล่าวขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้ชมที่อาจประสบพบเจอด้วยตนเองหรือจากการบอกเล่าสืบต่อกันมา

2. การสร้างสรรค์ผลงานภาพพิมพ์แกะไม้จากอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ผลงานภาพพิมพ์ที่สร้างสรรค์ขึ้น 10 ผลงาน ประกอบด้วยเรื่องราว 3 กลุ่มคือ พุทธประวัติ พระเวสสันดร และวรรณกรรมพื้นบ้าน โดยในแต่ละภาพสอดแทรกอัตลักษณ์วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ความเชื่อ พุทธรรมคำสอนเข้าไปด้วย ซึ่งภาพทั้ง 3 กลุ่ม ล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น มีขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานภาพพิมพ์ 5 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาภาพต้นแบบ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา สะท้อนมุมมองและออกแบบผลงาน 2) การเตรียมวัสดุและอุปกรณ์ สร้างสรรค์ผลงานภาพพิมพ์ 3) การสร้างแม่พิมพ์ 4) การพิมพ์ภาพ 5) การเติมสีฝุ่น ผู้วิจัยสร้างแม่พิมพ์ขนาดต่าง ๆ จากการคัดลอก สกัดตัดทอน รูปภาพที่เป็นเอกลักษณ์และโดดเด่น โดยนำแม่พิมพ์มาวางเรียงกันเพื่อเชื่อมโยงเนื้อหาเรื่องราวและสุนทรียะ และยังแสดงลักษณะเฉพาะของแม่พิมพ์แกะไม้คือการพิมพ์ซ้ำได้ ภาพผลงานจึงมีการใช้แม่พิมพ์เดียวกันในการจัดวางองค์ประกอบภาพเล่าเรื่องต่างกัน แต่สามารถเชื่อมโยงรูปภาพและเนื้อหาได้อย่างลงตัว ซึ่งกระบวนการสร้างสรรค์ของผู้วิจัยสอดคล้องกับเสกสรรค์ โฆษิตเกษม และปัติมา โฆษิตเกษม (2564) ที่ได้ศึกษาวิจัยรูปแบบกระบวนการสร้างสรรค์ภาพพิมพ์โมนไทป์จากงานจิตรกรรมฝาผนังวัดหน่อพุทธางกูร พบว่ารูปแบบการถ่ายทอดจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพพิมพ์นั้นมี 2 ลักษณะ คือ การสร้างสรรค์ภาพพิมพ์ด้วยวิธีการคัดลอกเรื่องราวที่สะท้อนงานจิตรกรรมฝาผนัง และสร้างสรรค์ด้วยวิธีการสร้างใหม่ตามจินตนาการที่ได้รับแรงบันดาลใจจากจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งการนำเรื่องราวมาถ่ายทอดเป็นภาพพิมพ์แกะไม้นั้น Ou& Puntien (2025) ได้สรุปไว้ว่าการนำเสนอเรื่องราวผ่านภาพพิมพ์แกะไม้เป็นการจัดองค์ประกอบภาพขาว-ดำ (Black and white composition) และการแสดงออกผ่านร่องรอยการพิมพ์ (Imprint expression) เพื่อดึงความงามและความหมาย

ของอัตลักษณ์ท้องถิ่นออกมา ภาพพิมพ์แกะไม้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสะท้อนตัวตนทางวัฒนธรรมและช่วยลดช่องว่างทางวัฒนธรรมผ่านการเรียนรู้และการแสดงออก

ด้านผลการประเมินภาพผลงานภาพพิมพ์ต้นแบบจำนวน 10 ผลงาน ใน 5 ด้าน คือ ด้านการออกแบบ ด้านเนื้อหา ด้านวัสดุที่ใช้ ด้านเทคนิคและด้านความงาม ในภาพรวมมีคุณภาพในระดับมาก ซึ่งด้านการออกแบบมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือด้านเนื้อหา โดยผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่าการรักษาคุณค่าและอัตลักษณ์ของจิตรกรรมฝาผนังผ่านศิลปะภาพพิมพ์สร้างสรรค์ออกมาได้ชัดเจน แต่ควรปรับปรุงเทคนิคและเพิ่มคุณค่าความงาม ความประณีตและสุนทรียะให้มากขึ้น สอดคล้องกับที่ สุวัฒน์ แสนขัติ (2545) กล่าวถึงการสร้างสรรค์ในงานจิตรกรรมไทยไว้ว่า “จิตรกรรมไทยที่เกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นศิลปะแบบอุดมคติ ตัวภาพมีขนาดเล็ก คุณค่าอยู่ที่รูปแบบอันได้ส่วนสวยงาม อาภรณ์อันวิจิตร การตัดเส้นที่ละเอียดและประณีตมีการจัดองค์ประกอบภาพอย่างมีระเบียบแบบแผน เป็นศิลปกรรมที่ช่างเขียนสร้างสรรค์ขึ้น โดยถ่ายทอดให้เกิดความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พระธรรมวินัย ปรัชญา วรรณกรรม และเหตุการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น ในความคิด หรือมโนภาพ ซึ่งมีความหมาย ที่ละเอียดอ่อน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปวิจัย เพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตจิตใจและการพัฒนาประเทศทางด้านสังคมและเศรษฐกิจต่อไป” ซึ่งการถ่ายทอดจิตรกรรมฝาผนังมาสู่งานภาพพิมพ์นั้น วาสินี สุขแล้ว(2558) และ Abell (2015) นำเสนอไว้กระบวนการนี้ไม่ใช่เพียงการคัดลอกภาพ แต่หากเป็นการวิเคราะห์ ตัดทอน และสังเคราะห์อัตลักษณ์ทางรูปแบบและเนื้อหา เพื่อสร้างผลงานใหม่ที่ยังคงแก่นสารของต้นแบบไว้ และแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของศิลปินที่ได้ตีความและสร้างสรรค์ในรูปแบบร่วมสมัย

ข้อเสนอแนะ

1. ผลงานภาพพิมพ์จากอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง ควรนำไปเผยแพร่ด้วยการจัดแสดงนิทรรศการ หรือนำผลงานไปมีส่วนร่วมในสังคมและชุมชน เช่น นำภาพผลงานไปใช้ประกอบในพิธีกรรมหรือประเพณีท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างคุณค่าของกิจกรรมด้านประเพณีวัฒนธรรม

2. สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐและเอกชนในชุมชนและท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม สามารถนำองค์ความรู้ กระบวนการสร้างสรรค์และผลงานภาพพิมพ์แกะไม้จากอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึง ไปประยุกต์ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ หรือใช้เป็นแนวทางการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมรูปแบบอื่น ๆ เพื่อถ่ายทอดอัตลักษณ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงให้มีความหลากหลายและน่าสนใจ

เอกสารอ้างอิง

ณัฏฐกาญจน์ อนันทราวัน, โสมฉาย บุญญานันต์, ไกรฤกษ์ แสวงผล.(2568). **รายงานการวิจัยเรื่องการถ่ายทอดจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัยนาพึงผ่านงานศิลปะภาพพิมพ์เพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่.** สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ. กรุงเทพฯ

ไทยโรจน์ พวงมณี, คชสีห์ เจริญสุข และนัยนา อรรถนาทร.(2566). การจัดการความรู้ฮูปแต้มวัดโพธิ์ชัย บ้านนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย. **วารสารศิลปกรรมสาร.** 16(2), 138-166.

นวลลออ ทินานนท์.(2539). ทฤษฎีศิลปะวิเคราะห์ของเฟลด์แมน.**วารสารศิลปกรรมศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.** 4(1), 43 – 45.

พระมหาพีรพันธ์ ธมฺมวุฑฺโฒ. (2557). การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าฮูปแต้มเชิงพุทธศิลป์ในสิมวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย. **วารสารธรรมทรรศน์**, 13(3), 97-108.

วาสินี สุขแล้ว.(2558). **รูปแบบการจัดกิจกรรมภาพพิมพ์สำหรับนักเรียนประถมศึกษาโดยใช้วัสดุในท้องถิ่น.** (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ

วิรุณ ตั้งเจริญ.(2527). **ศิลปะภาพพิมพ์**. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

สน วัฒนสิน.(2554). **ภาพพิมพ์เบื้องต้นสำหรับครูศิลปะ.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.**

สุวัฒน์ แสนขัติ.(2545). **จิตรกรรมไทยพุทธศิลป์.** กรุงเทพฯ: หจก.เทนเดอร์ ทัช.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย. (2551). **รายงานการวิจัยเรื่องการอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย**. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ

เสกสรร โฆษิตเกษม และปัติมา โฆษิตเกษม. (2564). ภาพพิมพ์โมโทไทป์จากจิตรกรรมฝาผนังวัดหน่อพุทธางกูร. **วารสารพัฒนศิลป์วิชาการ**, (5)2, 59-77.

อติญา วงษ์วาท. (2564). **การสืบทอดคุณค่าฮูบแต้มอีสาน.** ใน วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัศนีย์ ชูอรุณ.(2543). **ความรู้เกี่ยวกับศิลปะภาพพิมพ์.** กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

Abell, C. (2015). Printmaking as an art. **The Journal of Aesthetics and Art Criticism**, 73(1), 23-30.

Feldman, E.B. (1972). **Varieties of visual experience**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Kolb, D. A. (1984). **Experiential learning: experience as the source of learning and development.** Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.

Ou, J., & Puntien, P. (2025). The artistic language of black and white woodcut prints: Representing Sichuan ethnic minorities. ***International Journal of Sociologies and Anthropologies Science Reviews (IJSASR),*** *5*(2), 683-802. Retrieved from https://doi.org/10.60027/ijsasr.2025.4491 สืบค้นเมื่อ 12 มิถุนายน 2567

Panofsky, E. (1955). **Meaning in the Visual Arts**. United States: The University of Chicago Press.